

Leonie le Sage

Ido Weijers (red.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten: sleutelteksten uit het internationale debat*. Amsterdam: SWP, 2005. ISBN 90-6665-589-5, 231 blz., € 26.00.

In de bundel *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten: sleutelteksten uit het internationale debat*, onder redactie van Ido Weijers, zijn elf zogeheten 'sleutelteksten' uit het internationale debat over herstelrecht samengebracht. Het betreft teksten van pioniers op het gebied van herstelrecht, meer recente teksten waarin de actuele stand van zaken in het (Nederlands) jeugdstrafrecht wordt beschreven, teksten van enthousiaste voorstanders van een alternatieve 'echt recht'-benadering van de rechtspraak en teksten waarin kritische kanttekeningen bij de mogelijkheden van herstelrecht worden geplaatst. De tegenstanders die geen enkele rol voor het herstelgesprek zien weggelegd, ontbreken echter in de bundel.

'Het herstelgesprek' geeft de titel van de bundel aan, maar de teksten gaan over allerlei praktijken waar het slachtoffer, de dader en eventueel anderen bij de afdoening van de rechtszaak worden betrokken, zoals *healing*, dader-slachtofferbemiddeling, 'genoegdoening' en *Family Group Conference*.

Volgens Weijers zijn er drie verschillende argumenten waarop voorstanders van het herstelrecht een beroep doen. Er wordt voor invoering van herstelrecht gepleit, omdat dit in het belang van het slachtoffer is (het slachtoffermotief). Het herstelgesprek heeft genoegdoening voor het slachtoffer, compensatie voor het aangedane leed en herstel van het onrecht dat het slachtoffer is aangedaan ten doel. Tevens kan het herstelgesprek een therapeutische werking hebben voor het slachtoffer.

Een andere reden is dat een gesprek tussen alle betrokkenen (naast het slachtoffer en de dader ook ouders, andere familieleden en andere voor hen belangrijke personen) het mogelijk maakt de reactie op en afdoening van de zaak te leggen bij diegenen die door het delict het meest direct zijn geraakt (het direct betrokkenenmotief). Het delict is een handeling waar meerdere mensen de gevolgen van ondervinden, zoals de ouders die zich schamen voor het criminele gedrag van hun kind of de voetbalcoach die teleurgesteld is in het gedrag van zijn pupil. Het recht doen houdt in dat allen deze gevolgen mogen uitspreken tegen en bespreken met de dader, het slachtoffer en andere betrokkenen.

Een derde argument is dat dit positieve gevolgen kan hebben voor de dader, vooral met het oog op reïntegratie. De dader die zich in het gesprek realiseert wat hij het slachtoffer heeft aangedaan en gevoelens van schaamte, schuld en medelijden ervaart, zal minder snel geneigd zijn te recidiveren. Als dit het (hoofd)doel is van het herstelgesprek, wordt van een dadermotief gesproken. Het spreekt voor zich dat deze motieven met elkaar kunnen conflicteren en dat de concrete invulling van de herstelgerichte praktijk afhankelijk kan zijn van de vraag aan welk motief doorslaggevend belang wordt gehecht.

Daarnaast valt een onderscheid te maken ten aanzien van de status die aan herstelrecht wordt toegekend. Sommige auteurs menen dat herstelrecht een alternatieve vorm van rechtspraak is (en wijzen rechtspraak die op vergelding en straf gericht is af); anderen willen dat herstelrecht binnen het kader van het huidige strafrecht geplaatst wordt – eerder als een aanvulling daarop dan als een alternatief ervoor.

Aansprekend aan de eerste positie is dat het slachtoffer als essentiële factor in het rechtdoen wordt beschouwd. Een rol die het slachtoffer verdient, aangezien hem of haar iets is aangedaan en niet de advocaat of de rechter die nu de belangen van het slachtoffer behartigen en de sanctie voor de dader bepalen. Ook de dader krijgt zo een belangrijke rol: hij of zij moet zich actief opstellen, werkelijk in gesprek gaan met het slachtoffer en iets voor het slachtoffer doen om het goed te maken, in tegenstelling tot de passieve rol van het opgelegd krijgen en uitzitten van een straf in het huidige strafrecht. Herstelrecht wordt zo naar voren geschoven als een alternatief voor het strafrecht, dat door het onpersoonlijke en bureaucratische karakter niet zou deugen. Vooral in de eerste teksten van de bundel (Christie, Zehr, Bazemore & Walgrave; Braithwaite & Mugford) wordt deze opvatting verkondigd.

In de teksten die volgen, wordt veeleer naar een compromisvorm van sanctierecht en herstelrecht gezocht. In sommige bijdragen (Cavadino & Dignan; Morris & Maxwell; Weitekamp) is er sprake van een sterk enthousiasme over het potentieel van het herstelgesprek en wordt een vorm van strafrecht beoogd waar (bepaalde) herstelgerichte praktijken zoveel mogelijk deel van uitmaken.

De teksten die de bundel afsluiten (Daly; Duff; Ashworth; Weijers) vormen echter een nuancering van die zwart-wit gedachte: herstelgesprekken verrichten geen wonderen, noch voor de dader, noch voor het slachtoffer. Daarbij wordt – een meer fundamenteel punt – in deze bijdragen opgemerkt dat een praktijk waarin de dader aangesproken wordt op zijn of haar gedrag en verkondigd wordt dat hij zich moet schamen en het slachtoffer genoegdoening moet bieden (de praktijk van het herstelgesprek in het kort getypeerd), niet geheel vrij is van retributie, vergelding en sanctionering, waardoor het essentiële onderscheid tussen een herstelbenadering en vergelding- of strafbenadering van de rechtspraak vervalst.

Tevens wordt in deze teksten aannemelijk gemaakt dat binnen het strafrecht eveneens aandacht is voor de persoon van zowel de dader als het slachtoffer (door bijvoorbeeld het toekennen van een financiële vergoeding aan het slachtoffer, de mogelijkheid tot het opleggen van een leerstraf of behandeling aan de dader en het morele appèl dat de rechter doet op de dader). Kortom, het strafrecht is, hoewel onpartijdig, helemaal niet zo onpersoonlijk als soms gedacht wordt.

De bundel geeft op overzichtelijke wijze de meest relevante kwesties weer in de discussie over de plaats die het herstelgesprek in, naast of ter vervanging van het strafrecht zou kunnen innemen. Daar staat tegenover dat de bundel niet volledig neutraal lijkt te zijn ten aanzien van die discussie. De volgorde van de

teksten en vooral de keuze om te eindigen met een tekst waarin Weijers vanuit een *overall* positie voor een zeer specifieke vorm van het herstelgesprek opteert, doen vermoeden dat deze bundel niet alleen als ondertitel '11 sleutelteksten uit het internationale debat' had kunnen hebben, maar ook '10 sleutelteksten voor Weijers' denken over het herstelgesprek'. Aangezien de discussie wellicht juist daardoor zo goed uit de verf komt en Weijers' expertise op dit onderwerp gewoonweg erg groot is, is met deze enigszins partijdige opbouw naar mijn mening overigens weinig mis.

De positie die Weijers inneemt is misschien wel de meest negatieve ten aanzien van de rol die het herstelgesprek in het jeugdstrafrecht moet hebben. Alhoewel op de zitting aan de verdachte duidelijk gemaakt moet worden wat de consequenties van het delict voor het slachtoffer zijn, dient in de rechtszaal slechts de dialoog tussen de verdachte en de rechter plaats te vinden, aldus Weijers, om het onpartijdige karakter van het strafrecht te waarborgen. Het herstelgesprek zou slechts als sanctie opgelegd mogen worden (als voorwaarde bij de straf), los moeten staan van de eigenlijke zitting, en niet van invloed mogen zijn op de bepaling van de strafmaat.

Met Weijers en de andere auteurs ben ik van mening dat het herstelgesprek met het oog op de reïntegratie van de dader een grote rol kan spelen. Het verhaal van het slachtoffer kan bewerkstelligen dat werkelijk het besef tot de dader doordringt van wat hij of zij heeft misdaan, wat dit betekent voor het slachtoffer en wat de consequenties zijn van zijn of haar gedrag. Daarbij kan een dergelijke ontmoeting ruimte bieden voor het ervaren en uiten van gevoelens van schaamte, schuld, spijt en medelijden. Het herstelgesprek is daarmee een belangrijk instrument om vooral de morele ontwikkeling van de jongere te stimuleren.

Weijers suggereert verder dat het herstelgesprek niet alleen een gesprek zou moeten zijn tussen dader en slachtoffer, maar dat vooral ook de familieleden van de dader (of andere personen die dicht bij de dader staan) bij dit gesprek betrokken zouden moeten worden, zoals gebeurt in Family Group Conferences. De reden daarvan lijkt te liggen in de hypothese dat de dader, geconfronteerd met de familie die boos, teleurgesteld en/of schaamtevol reageert, sterkere gevoelens van schaamte zal hebben dan wanneer de familie afwezig is.

Alhoewel ik de voordelen van dit voorstel zie, wil ik twee kritische opmerkingen plaatsen bij deze invulling van het herstelgesprek. Het moge dan misschien een goede zaak lijken wanneer de jonge dader zich schaamt, maar mijns inziens zou het – met het oog op de ontwikkeling – beter zijn indien de morele gevoelens zouden worden opgeroepen door het leed van het slachtoffer en het besef van het onrecht dat hij of zij heeft gedaan, dan door het feit dat de ouders kwaad op of teleurgesteld in hem of haar zijn of zich voor hem of haar schamen. Het lijkt mij dat het morele appèl in die zin van het slachtoffer moet komen en niet van de ouders. Een ander gevaar is dat zo de nadruk erg komt te liggen op de emotie schaamte, en het ervaren van andere morele emoties zoals schuld, medelijden en spijt niet werkelijk gestimuleerd wordt.

De bundel is voor iedereen die geïnteresseerd is in de achtergronden van en hoofdthema's in de discussie over het invoeren van herstelgesprekken een aanrader. De afsluitende woorden van Weijers zijn dat meer onderzoek gedaan moet worden naar wat er in de praktijk van het herstelgesprek precies gebeurt, wat de effecten zijn van het voeren van herstelgesprekken en dat daarbij theoretische reflectie op deze bevindingen noodzakelijk is. Ik kijk uit naar een volgende bundel over de resultaten van deze vorm van interdisciplinair onderzoek, waaraan vanuit de psychologie, rechtsgeleerdheid, pedagogiek en wijsbegeerte een belangrijke bijdrage geleverd kan worden.